

מצות סיפור יציאת מצרים

1. בנימון קצר לרמב"ם מע קניע
לספר ביציאת מצרים בלילה הראשון של חג המצות שגאו "והגדת לבנך ביום ההוא"

2. ביאור על ספר המצוות לרמב"ם (הגב פועלא) עשין עשה לג
איברא דחזינא ליה לרבינו הגאון ז"ל שלא מנה מצות ספור יציאת מצרים בנימון העשין. והוא דבר מתמיה טובא לכאורה דהא הייל עשה המפורשת בקרא דמכתיב והגדת לבנך ביום ההוא וגו'. ואמנם רבינו הגאון ז"ל איינו יחיד בדבר זה. שגם הנבעל הלכות גדולות והר"י' הזקן והר"ש בן גבירול ז"ל לא מנו עשה זו בנימון העשין שלהם. וגם להרא"ם ז"ל בריאס ראיתי שהשמיט מצות עשה זו ולא מנאה בנימון המצות עשין שם. וביטוי משום שמשך אחר הנבעל הלכות גדולות וכדרכו ז"ל. ובמרחו בדעת רבינו הגאון ז"ל אפשר לומר דלשיטתו אזיל עפמיש"כ בחש"י הראשון ז"ל (ככל כ"ד סי' ב) וז"ל ושאלת למה אין מברכין על ספור ההגדה. הריהו דברים צוה הקדוש ברוך הוא לעשות זכר לצי"מ ואין אנו מברכין עליהם וכו' אלא שצוה הכתוב לעשות המעשה ומתוך כך אנו אז "ספין" יצי"מ. ולא דקא הגדה כפא אלא אם ישאל מפרשין לו וזוהי ההגדה לצד שזוכרין יציאת מצרים עכ"ל ענין שם. ומבואר מדבריו **אזיל דלניא** מצוה בספור יצי"מ אלא עי"פ שאלת הבן. וכדכתיב וה"י כי ישאלך בנך וגו'.

*** מדוע לא מנה הר"ג את מצות סיפור יצי"מ? מה עומק המחלוקת בינו לבין הרמב"ם? ***

3. ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה קנז
והמצוה הקטנה היא שצונו לספר ביציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן בתחלת הלילה כפי צחות לשון המספר. וכל מה שיוסיף **בסאמר** ויארך הדברים בהגדלת מה שעשה לנו השם ומה שעשו עמו המצרים מעול וחמס וא"ל לקח נקמתו מהם ובהודות לו יתי' על מה שגמלו מחסדיו יהיה יותר טוב. כמו שאמר (הגש"פ) כל המאריך לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. והכתוב שבא על הגוף הזה הוא אמר יד' (סי' פא) והגדת לבנך ביום ההוא וכו'. ונא הפירוש (שם ומכיל') והגדת לבנך יכול מראש חדש תלמוד לומר ביום ההוא אי ביום ההוא יכול מבניו יום תלמוד לומר בעבור זה בעבור זה לא אמרתי אלא כשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. כלומר מתחלת הלילה חייב אהת לספר. ולשון מכליתא (דריש"ב) (מברש הגדול) שכלל שנאמר כי ישאלך בנך לבין עצמו בינו לבין אחרים מניין אמר אהת מגיד לו תלמוד לומר והגדת לבנך אף על פי שאינו שואלך אין לי אלא בזמן שיש לו בן לבין עצמו בינו לבין אחרים מניין תלמוד לומר ואמר ושה אל תעם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כלומר שהוא צוה לזכרו כמו אמר (עשה"י ע' קנה) זכור את יום השבת לקדשו. וכבר ידעת לשון אמרם (הגש"פ) ואפילו כלוה חכמים כלנו נבונים כלנו יודעים את התורה כלה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים וכל המספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בסוף פסחים (קטו ב - קי"ח א):

4. רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ז הלכה א-ה
הלכה א מצות עשה של תורה לספר בספר ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר (שמות י"ג) זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר (שמות כ') זכור את יום השבת. ומנין שבליל חמשה עשר תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בפור זה שעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ואף על פי שאין לו בן, אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח.
הלכה ב מצוה להודיע לבנים ואפילו לא שאלי שנאמר והגדת לבנך. לפי דעתו של בן אביו מלמדו, כיצד אם היה קטן או טיפש אומר לו בני כולנו היינו עבדים כמו שפחה זו או כמו עבד זה במצרים ובלילה הזה פדה אותנו הקדוש ברוך הוא ויצאינו לחירות, ואם היה הבן גדול והכס מדיעו מה שאירע לנו במצרים ונסים ונסים עשו לנו עי' משנה רבינו הלכ לפי דעתו של בן.
הלכה ג וצריך לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הנשים וישאלו ויאמרו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות עד עשירי להם ויאמר להם זה וחכם מדיעו מה שאירע לנו במצרים ונסים ונסים עשו לנו עי' משנה רבינו הלכ לפי דעתו של בן.
הלכה ד וצריך לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הנשים וישאלו ויאמרו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות עד עשירי להם ויאמר להם זה וכך אירע וכך היה. וכיצד שמה מחילק להם קליות ואגוזים ועוקרים א השולחן מלפניהם קודם שיאכלו ורוחפיץ מצה זה מיד זה וכיצד שואל לעצמו מה נשתנה הלילה הזה. והשתה הראב"ד, וחספין מצה. אי"א פירוש אחר ממחירין לאכול כדי שלא ישנו.
הלכה ה וצריך להתחיל בננות ולסיים בשבת, כיצד מתחיל ומספר שבתהלה היו אבותינו בימי תורת ומלפניו כופרים וטועין אחר ההבל ורדפינו אחר עי'י, ומסיים בדת האמת שקרבנו המקום לו והבדילנו מן התועים וקרבתו ליהודיו, וכן מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפניה במצרים וכל הרעה שנגמלו ומסיים בנסים ונפלאות שנעשו לנו ובהיותנו, והוא שידרוש (דברים כ"ח) מארמי אבד אבי עד שייגמור כל הפרשה, וכל הפרשה ונאמר בדרש פרישה זו הרי זה משובח.
הלכה ה כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בליל חמשה עשר לא יצא מיד חובתו ואלו הן, פסח מצה ומרור, פסח על שם שפסח המקום בי"ה על בני אבותינו במצרים שנאמר (שמות י"ג) ואמרתם זכר חם הוא לנו וגו', מורדים על שם שמרדו המצרים את חיי אבותינו במצרים, מצה על שם שנאכלו, ודברים האלו כולן הן הנקראין הגדה.

*** מה ההבדל בין סה"מ ליד החזקה בסדר הפסוקים המהווים מקור למצוה? מדוע? ***
*** מדוע בסה"מ ההגדה היא "כפי צחות לשון המספר"? והלכה ההדגשה היא "לפי דעתו של בן אביו מלמדו"? ***

5. דברים פרק טז פסוק ג
לא תחלכל עליו קמץ שקעת גמ'ם תאבל עליו מצות לחם עוגי פ' דהפיון : לאת מלאך קצרים למען תזכרם ואל תזכרם לעולם ועד :
גמי קציר :

6. רמב"ם הלכות קריאת שמע פרק א הלכה ג
אף על פי שאין מצות צינית נוהגת בלילה קוראין אותה בלילה מפני שיש בה זכרון יציאת מצרים ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה שנאמר למען תזכור את יום מאתך מארץ מצרים כל ימי חייך, וקריאת שלש פרשיות אלו על סדר זה היא הנקראת קריאת שמע.
*** כיצד דייק הרמב"ם מהפסוק שזכירת יצי"מ כולל אינה מע' בתרי"ג אלא רק חובה לעשותה? ***
*** מה עומק ההבדל בין מצות זכירת יצי"מ כולל למצות סיפור יצי"מ בליל סני? העזר במקורות המבאים.**

7. תודעת התג'ת פסחים דף קטז עמוד א'
בכל לילה יש מצוה של זכירת יציאת מצרים, ואיך מה נחטף לבלי פסח במצות סיפור יציאת מצרים שאין מצרים זכרה של כל השנה. ונראה לומר, שיש גי' חילוקים בין המצוה של זכירת יציאת מצרים להמצוה של סיפור יציאת מצרים: (א) לקיים מצוה זכרה אין צריך אלא להזכיר לעצמי יציאת מצרים, אבל הסיפור יציאת מצרים הוא לומר לאחד דרך שאלה ותשובה כדכתיב "יהיה כי שאילך בין וגו' ואמרת אליו" וכדכתיב "והגדת לבנך וגו'". ובגדה הבן שואל מה נשתנה והאב משיב עבדים היינו, והחלכה היא שאפילו אם אחד לבדו צריך לעצמו לעצמו לומר עבדים היינו כדרך סיפור לאחר. (ב) בסיפור צריך לומר כל ההשתלשלות, וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח, ולקיים מצוה זכירה סגי בזכירת יציאת מצרים לחוד. (ג) מצוה לומר טעמי המצוות של אותו הלילה, כמיש במשנה (פסחים קטז ע"א) רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בחסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הן פסח מצה ומרור, פסח על שום מה וכי, מצה על שום וכי, מרור על שום וכי. וגי' עניינם אלו מפורשים ברמב"ם פי"ג מודל' חו"מ.

יעל פי דבריו: מדוע הקדים הרמב"ם מרור למצה בחל' ה' לעיל?

8. תודעת יציאת מצרים לש"ס לרבי מלובניץ' ח"ב סימן כ"א
א. ברמב"ם הלי חמץ ומצה רפ"ו: מצוה עשה של תורה לספר בנסים ובנפלאות שנעשו לאבותינו בוצרים בליל המשה עשר בניסן שאין זכור את היום הזה אשר יצאת מצרים כמו שאין זכור את יום השבת. ומקשים צ"ח מפרשי הרמב"ם: (1) מהי כוונת הרמב"ם במ"ש "יכמו שנאמר זכור את יום השבת" מה אנו מספיק בהזיוויו "זכור את היום הזה" שאת זה למדים מההשוואה עם "זכור את יום השבת" (2) אה"ש זקוקים להזכיר לשבת-מנוח המקור לזה:
ה. ונראה לומר שמקור דברי הרמב"ם להם לפרש' הוא במשנה' מפרשת בא, ששם משווה את הזכירה את הרמב"ם ד"צ"מ לזכירת השבת וז"ל: הוזהר לישאל כש שראת את העולם האמיתי להם לפרש' לומר את יום השבת זכר למעשה בראשית שנאמר זכור את יום השבת, אך צריך להבין: הרי ספר הדין הוא ספר שמענו הלכות ולא להעתיק סתם דרשות ראו"ל-מהי החלכה בסיפור יציאת מצרים? שאלו משהוהשוואה הנילו הביאור בזה: בהלכה זו ע"ד זכירת יציאת מצרים כוונתו של הרמב"ם היא לפרש השנינו בתוכן החיוב דמצוה זכירת יציאת מצרים בליל בניסן לגבי מצוה בכל השנה. ההוספה בהמצוה בליל המשה עשר בניסן אינה (רק) בזה שכל השנה מצוה זכירה היא "להזכיר יציאת מצרים" (שלה זו בזכירה בלילה) וצ"ח בניסן המצוה היא "לספר" בארבות כיו' אלא שיטת חילוק בתוכן ובמהות המצוה-הזכירה. בכל ימות השנה מספיק "להזכיר יציאת מצרים" הזכירה ישיראל יצאו מן(שבד) מצרים. אבל בליל פסח המצוה היא (לא רק-היצאה ממצרים, אלא) "לספר בניסן ובנפלאות כו"ו" הנסיה והנפלאות שעשה הקב"ה בהוציא את בנימי מצרים. ודבר זה למדים מההשוואה לזכור את יום השבת:
ו. בעומק יותר יש לומר, שההשוואה לזכור את יום השבת' אינה רק מקור להחייב "לספר בנסים ונפלאות כו"ו" כלבד, אלא זהו גם הקדמה להלכות הבאות שבפרק זה.
ז. ... דגדה וענינה הוא הענין החיובי של השבת-לא (רק) לזכור שיום זה שונה מימים אחרים בזה שהוא מושלל ממלאכה, אלא שהוא שונה מהם (גם) בזה שיש בו ענין חובי-וינוח-ביום השבת'ע"י, וכמ"ל שיהיה העולם חסר מנוחה באת שבת שבת מנוחה". וזה מתייבא לשבת השבת, ובלשון הרמב"ם: זכרתו זכירת שבת וקידוש.
ח. ועפ"י מיל שוהו ג"כ כוונת הרמב"ם בהשוואה דזכירת יציאת מצרים לזכירת השבת, שגם בהסיפור ד"צ"מ העיקר הוא-הענין החיובי שבו. והביאור בזה: ביציאת מצרים אצל בנימי עניינים: (1) ביטול ויצאה מהשבד של מצרים ומרשותם. (2) זה שהם נעשו בני חורין(בשרות עצמם).

מה מקשה הרבי על דברי הרמב"ם המביא את הלימוד "זכור את יום השבת":
כיכד הוא מבאר את הרמב"ם?
9. רמב"ם הלכות תמצ ומצת פרק ז הלכה ו-י'
הלכה ו' בכל דור דור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבד מצרים שנאמר "דברים ו' ואותנו הוציא משם וגו'", ועל דבר זה צוה הקדוש ברוך הוא בתורה "דברים ה' + וזכרת כי עבד היית כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ופדית.

10. תודעת יציאת מצרים לש"ס לרבי מלובניץ' חלק א סימן כ'
ג. החיוב ד"להראות". והוא שאין מספיק להאדם ראה (ירושל) בעצמו "וכאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבד מצרים", אלא שחייב הוא גם להראות (הרגש) הוזה.
ד. החיוב להראות כיו' בעצמו הוא בעצמו יצא עתה משעבד מצרים הוא לא רק בעת אמירת ההגדה, אלא גם ב"כל מעשה לילה זה". והיינו דהגם שאומר ההגדה "בכל דור דור כיו' כאילו הוא יצא ממצרים" (וגם לפניו הוא אומר "וכאילו לא הוציא כיו' הרי אנו כיו' משועבדים היינו כו"ו) יצא עתה ד"להראות" (אף שגם אמירת ההגדה היא הגדה לאחר, כדלקמן סעיף ח'), כי אם צריך גם "לאכול ולשתות... דרך חירות", בבדי לבטא ולהראות הרגש זה ד"וכאילו הוא בעצמו כו"ו" ביכל מעשה לילה זה".
ה. מההוספות שבמצוה סיפור ביציאת מצרים בליל בניסן על מצוה זכירת יציאת מצרים שבכל יום, הוא "והגדת לבנך", היינו: שאין מספיק שיזכיר יציאת מצרים, אלא צריך לומר גם (לבו או) לאחר.

מה לומר הרבי מהגדרת הרמב"ם "להראות את עצמי" על אופן קיום המצוה?

11. רמב"ם הלכות מגילה ותוכנה פרק ג הלכה ג'
ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שהיו שונות המנים האלו שתחלתו מליל המשה ועשרים בכסלו ימי שמחה והלל ומדליקין בתוך התורה בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמנות הלילות להראות ולגלות הנס, ויציגם אלו הן הנקראין תוכנה וכן אסורין בהספד ותענית כימי הפורים, והדלקת התרות בתוך מצוה מדבר סופרים כקריאת המגילה.

מה מקשה הרבי על דברי הרמב"ם המביא את הלימוד "זכור את יום השבת":

כיכד הוא מבאר את הרמב"ם?
9. רמב"ם הלכות תמצ ומצת פרק ז הלכה ו-י'
הלכה ו' בכל דור דור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבד מצרים שנאמר "דברים ו' ואותנו הוציא משם וגו'", ועל דבר זה צוה הקדוש ברוך הוא בתורה "דברים ה' + וזכרת כי עבד היית כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ופדית.